

טוב התורה

ברכת הכוכבים והחול // הרב צבי דוידסון שליט"א

אברהם אבינו על פי ציווי ה' הולך אל ארץ המזרח להעלות שם לעולה את בנו יחידו, אהבת נפשו, ומהדהדת במחשבותיו אותה ההבטחה ששמע מאת ה' יתברך בעת עמדו מחוץ לאוהל, והוא מביט השמימה על אין ספור כוכבים - "כה יהיה זרעך".

אברהם עומד בניסיון ובגבורה מראה מוכנות להקריב את בנו, ובעקבות זאת ה' מברך את אברהם שוב, והפעם עם תוספת (כב, יג): "כִּי בָרַךְ אֶבְרָהָם יְהוָה אֲרֵבָה אֶת זְרַעוֹ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחֹל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם".

מה עומק משמעות הברכה שזרעו יהיו ככוכבים? ולמה לאחר העקידה ה' הוסיף ברכה, לדמות את זרעו כחול אשר על שפת הים?
הכלי יקר (כב, יז) מפרש, שמשל הכוכבים ומשל החול שניהם על ריבוי בנים, רק שכל אחד עוסק בתקופה אחרת:

כי בזמן השלווה וההצלחה הוא ממשיך לכוכבים, לשון גדולה, כמו שפירש"י על פסוק ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב' (דברים א, י) - הרבה והגדיל אתכם. כך 'הרבה ארבה' האמור כאן הוא לשון גדולה. ודמיון החול, הוא מורה על הזמן שהאומות קמים על ישראל לכלותם ולא יוכלו להם, כמו הגלים המתנשאים כאילו רצו לשטוף את כל העולם ומיד כאשר יגיעו אל החול הם נשברים. כך באומות, כמו שנאמר (תהלים מב, ח): 'כל משברייך וגלייך עלי עברו'. אמנם לא יוכלו להם, כי שם נפלו ונשברו, לכך קראם 'משברייך'. לכך נמשלו ישראל לחול זה השובר הגלים שלא יוכלו לעבור את החול, כי החול הוא חוק וגבול הים, כך לא יוכלו האומות לישראל לכלותם.

הסבר זה נותן אור על פרשה אחרת בתורה. כשבא עשיו לקראת יעקב, יעקב פונה בתפילה לה': 'וְאֵתָהּ אֲמַרְתָּ הַיֵּטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשָׂמֵתִי אֶת זְרַעְךָ כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מִרֹב' (בראשית לב, יג). למה בחר יעקב בברכת החול, ברכה שהוא בעצמו לא קיבל? הכלי יקר מסביר שהבטחת זרע כחול (לעומת כוכבים) היא הבטחה ששונאי ישראל לא יוכלו להזיק לזרע ישראל, ולכן הבקשה יותר קרובה אל ענין אשר עליו מתפלל יעקב.

הרב קוק בספר מדבר שור (פרק יד), נותן עומק אחר למשמעות הכוכבים והחול. הברכה לא מהווה סמל לריבוי כמות, אלא לריבוי איכות של זרע אברהם. השלב הראשון היא ברכה ככוכבים, כל כוכב עומד לבד, עצמאי ומאיר על כל הסביבה הקרובה אליו. "הַמּוֹצֵיא בְּמִסְפָּר צָבָאָם לְכָלֶם בְּשֵׁם יִקְרָא" (ישעיה מ, כו). כל יהודי נמשל לכוכב, ומונים כל כוכב בשמו האישי. וכמו שמסביר רש"י על הפסוק 'אלה שמות בני ישראל' - להודיע חיבתן. יש ברכה לריבוי צאצאים, ואין זה מוחק חשיבות התפקיד המיוחד והאישי לכל יחיד ויחיד. לכל אחד כוחות משלו, ניסיונות משלו, וכוכב מאיר לעולם בתפקיד המיועד רק עבורו.

לאחר העקידה התווסף שלב חדש למשימה, לתפקיד של זרע אברהם. בנוסף לתפקיד שיש לכל אחד, יש לנו בתור עם תפקיד שקיומו על ידי העם ככלל. המשמעות העיקרית של חול לא באה לידי ביטוי כאשר גרגיר חול עומד לבד. רק באחדות וריבוי החול המתחברים יחד לקיים תפקיד גדול - הם יכולים לעמוד נגד הים הגדול.

התפקיד הניתן לעם ישראל שונה מהתפקיד הניתן לאומות העולם. אומות העולם מקדמים את העולם כל אחד לפי תרבותו, עתו ודורו, בידועים ובלא יודעים, כפי שהבורא תכנן אותם. ההשגחה העליונה משתמשת בהם בתור כלים להוביל את העולם לקראת היעוד הגדול הצפון ליודע הנסתרות. לעומת זאת, לעם ישראל התפקיד נעשה בתודעה שלמה. עמידה נגד תרבות הגויים המתיימרת להיות עצמאית, כביכול אינה תלויה בהשגחת הבורא. אנחנו קוראים בשם ה', ומלמדים דעת ה' לעולם, מיחסים כל הצלחה ותהליך היסטורי אליו יתברך, ורואים את החזון האלקי לתקן עולם במלכות ד'. לפי הרב קוק יוצא, שליהודי יש תפקיד כפול בעולם. ככוכב יש לכל יהודי תפקיד אישי, ובנוסף ליהודי יש תפקיד כחלק מהעם, כחול אשר על שפת הים (בבחינת: 'זיכרונו וזיכרון כל עמך בית ישראל').

התורה לא ניתנה לאברהם אבינו בתור יחיד, כדי שלא יבוא אדם לומר שהתורה מתאימה רק ליחיד סגולה. ה' בחר לתת את התורה לעם ישראל בתור עם, המעורב בכל חלקי החיים, לקדש ולייחס את כל הצלחתנו אליו יתברך. ברכה זו, שכל גרגרי החול עובדים ביחד למטרה עילאית יותר, התקיימה בדור של בניין בית המקדש הראשון, הדור שראו גילוי שכינה על עם ישראל בארץ הקודש במלכות שלמה (מלכים א ד, כ): 'וַיִּשְׂרָאֵל רַבִּים כְּחֹל אֲשֶׁר עַל הַיָּם לְרֹב'.

לאור הבנה זאת מובן למה הקב"ה הוסיף ברכת החול בעקבות עקידת יצחק. עד העקדה, אברהם מסר נפשו במידת החסד בהתאם לאישיותו, והוא השפיע שפע גשמי ורוחני על אחרים. הוא היה כמו כוכב המאיר אורו האישי והמיוחד על כל סביבו.

לאחר שהשטן טען שכל מה שאברהם עושה זה רק לעצמו - הקב"ה נתן לו את ניסיון העקדה, דבר שהוא רק רצון ה' ולא לפי הרצון הטבעי של אברהם. אברהם מקיים את ציווי ה', ומטביע בעם היהודי את המשימה הלאומית, ואז זוכה לברכת החול - שיהיו ישראל פועלים יחד לקדש את ה' בתור עם.

הכרת החזון מעצימה את האדם, וככל שהחזון גדול יותר, קדוש יותר ועילאי יותר - יש יותר רצון לעבוד עבורו ולמסור את הנפש למען ה'. **אשרינו** צאצאי אברהם אבינו, שכוכבי השמים יש לנו תפקיד אישי וכל יהודי מביא תוספת קדושה לעולם על ידי קיומו וקיום תפקידו. **ואשרינו** עם ישראל, עם ה', שכחול על שפת הים יש לנו חזון לאומי, תפקיד בתור עם, להיות נציגים ושגרירים שלו יתברך. להיות עם העומד נגד גלי תרבות הגויים, ומקדש הכל אל הקב"ה. זה הוא ייעודינו.

מזל טוב //

לר' אביאל כהן

לרגל הולדת הבן

לשלמה ליפמן

לרגל נישואיו

הרמב"ן הקשה עליו, שאם כן מדוע נקטה הגמ' דווקא דוגמאות של טבילה, ולא "מי לא שמרה שבת?" וכדו'. ועוד הקשה, שהרי מדובר שם שהעבד הטביל אותה לשם אינתתא, ומשמע שהדיון הוא על טבילה זו עצמה, האם עולה לה לשם גירות או לא!

הרי"ף (יבמות טו ע"ב מדפיו) כתב:

לא קשיא, הא דרב אסי ודרבי יהושע בן לוי דיעבד הוא דלא פסלינן לבריה, הואיל וטבל לשם קריו, דאי לאו גיורא הוא לא הוה טבל לשם קריו. והא דר' יוחנן לכתחלה, דלא נהגינן ביה מנהג גר ולא מנסבינן ליה בת ישראל עד דטביל בפני ג'.

בפשטות, הרי"ף ביאר כדברי הרמב"ם. אלא שהרמב"ן ביאר על סמך קושיות שהעלה, שדעת הרי"ף אינה בדיוק כדעת הרמב"ם. בניגוד לדברי הרמב"ם, שעצם העובדה שנוהג בדרכי ישראל מספיקה בשביל החזקה, הרי שלרי"ף צריך שיקבל על עצמו בפני ג' למול ולטבול, ורק אז אפילו מל או טבל לבד - יש לו חזקת גר, ולא פוסלים הבנים.

אלא שהצורך לקבל על עצמו בפני ג' חסרה מן הספר, ולא נאמר שם שאותה גויה קבלה על עצמה בפני ג' לטבול.

הריטב"א (יבמות מה ע"ב) תירץ, שרב אסי וריב"ל דברו על טבילה בפני ג', אלא שאותם שלשה הזכירו שהטבילה לשם נדות ולא לגירות, או אפילו לא הזכירו כלום. ובא לומר שאפילו תהא זו טבילה לשם נידות - כיוון ששייכא רק בישראל - עולה לטבילה לגירות. וכפי שאיתא בירושלמי, ששאלו - היאך תעלה טבילה קלה לשם קרי, לטומאה חמורה שעולה מטומאת גוים? ותירץ רב יוסי בר בון - מכיון שזו וזו לשם קדושת ישראל עלתה לו.

אך מילות הגמ' בבבלי הן "מי לא טבל לקריו", ובירושלמי - "אין גר שלא טבל לקריו". ומשמע שמדובר בטבילה במהלך החיים, ולא כטבילה מיוחדת של ביה"ד לגיור שכל החסרון בה הוא שהיתה לשם קרי ולא לשם גירות.

ג. דעת בה"ג

נראה לענ"ד, שמכח הקושיות על שאר ההסברים, הביאור המתיישב על הלב הוא ביאורו של בה"ג (סי' ח):

והאידינא לא סגי בטבילה דקריו עד דטביל לשום גירות. דקיימא לן הלכתא גר צריך שלשה, 'משפט' כתוב בו.

כלומר, מדובר כאן בסוגיות חלוקות. רב אסי וריב"ל חלקו על ר' יוחנן, וסברו שגר אינו צריך ג', ולכן אף טבילת נדה וקרי מהני. אך אנן קי"ל כר' יוחנן, שגר בעי ג', ולכן לא סגי בטבילות אלו. להלן נראה כמה מקורות שלענ"ד מהווים תימוכין לביאורו של בה"ג.

בברייתא (יבמות מז ע"א) מובא, שלאחר שנתרפא הגר ממילתו - "מטבילין אותו מיד. ושני ת"ח עומדים על גביו, ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות". ובעמוד הבא דנה הגמ' על כך שמצריכים שני ת"ח: "והא א"ר חייא א"ר יוחנן: גר צריך שלשה! הא א"ר יוחנן לתנא, תני: שלשה". כלומר, גירסת הברייתא שהיתה בידם דברה על "שני ת"ח", ומהגמ' עולה שלגרסה זו לא בעי ג', אלא שתקנו הגירסא ע"פ ר' יוחנן.

בראשית המאמר אודה לרב אורי פישר הבקיא בנושא זה, שעבר על מאמרי ונתן את הערותיו המחכימות. התייחסתי אליהן בהערות השוליים.

א. סתירת הגמרות

איאתא ביבמות (מו ע"ב):

אמר רבה: עובדא הוה בי רבי חייא בר רבי, ורב יוסף מתני: רבי אושעיא בר רבי, ורב ספרא מתני: ר' אושעיא בר' חייא, דאתא לקמיה גר שמל ולא טבל, א"ל: שהי כאן עד למחר ונטבלינך. ש"מ תלת: ש"מ גר צריך שלשה, וש"מ אינו גר עד שימול ויטבול, וש"מ אין מטבילין גר בלילה... אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: גר צריך שלשה, משפט כתיב ביה.

כלומר מעשה הגיור צריך להיות בפני שלשה. אלא שהקשו הראשונים סתירה מהגמ' בדף הקודם (מה ע"ב):

עבדיה דרבי חייא בר אמי אטבלה להיאי עובדת כוכבים לשם אנתתא (נידות), אמר רב יוסף: יכילנא לאכשורי בה ובברתה; בה, כדרב אסי, דאמר רב אסי: מי לא טבלה לנדותה? ... ההוא דהוון קרו ליה בר ארמייתא, אמר רב אסי: מי לא טבלה לנדותה? ההוא דהוון קרו ליה בר ארמאה, אמר ריב"ל: מי לא טבל לקריו?

מגמ' זו עולה שאפילו טבילת נדה או קרי - ואפילו ללא כוונה לשם גירות - מועילה, על אף שכמובן אינה בפני שלשה! מספר תירוצים נאמרו בראשונים:

ב. תירוצי הראשונים

התוס' (שם ד"ה מי לא) תירצו, שקבלת המצוות צריכה ג', אך טבילה אינה צריכה ג'. התוס' מקשים על עצמם ממה שנאמר בהמשך (מז ע"ב, ע"ש), ששלשה ת"ח עומדים על גבי הטובל. ותירצו בשני אופנים: א. היינו לכתחילה, אבל בדיעבד לא צריך טבילה בפני איש. ב. כיון שידוע לכל שטובלים - הוי כעומדים על גביו. ובקדושין (סב ע"ב ד"ה גר) כתבו תוס' תירוצ נוסף, שאכן צריך שלשה ת"ח רק לקבלת המצוות, ובטבילה - לא בעי.

אלא שבגמ' בדף מו ע"ב נשמע שכל הסיפור סובב סביב הטבילה, שהרי אמר לו לשהות "ונטבלינך", וגם שני הדיוקים האחרים הם בנושא טבילה, וממילא מסתבר שאף גר בעי ג' קשור גם לטבילה.

הרמב"ם (הל' איסורי ביאה פ"ג ה"ט):

גירות שראינוה נהגת בדרכי ישראל תמיד, כגון שתטבול לנדתה ותפריש תרומה מעיסתה וכיוצא בזה, וכן גר שנוהג בדרכי ישראל, שטובל לקריו ועושה כל המצוות, הרי אלו בחזקת גרי צדק. ואף על פי שאין שם עדים שמעידין לפני מי שנתגיירו. ואף על פי כן, אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם, עד שיביאו עדים או עד שיטבלו בפנינו, הואיל והחזקו עכו"ם.

כלומר גם טבילה בעי ג', אבל אם טבל לקריו או טבלה לנדתה, וכן שאר מעשים המעידים על היות הגר שומר תורה ומצוות - הרי זו חזקה שהתגייר כדין (ובמסגרת גירותו אף טבל בפני ג'). אך חזקה זו לא תועיל ליחסין - להשיאו אשה. כלומר, דברי הגמ' "מי לא טבל לקריו? מי לא טבלה לנדתה?" אינם בדווקא, אלא כל מעשה יהדות. ולא מדובר כאן בסיבה לגיור, אלא בסימן לכך שהתגייר.

כבר כאן אנו עדים לכך, שלפחות לגירסת הברייתא שהיתה בידי חכמי התלמוד לא צריך ג'¹.

יתירה מכך, בגמ' בקידושין (סב ע"א-ע"ב) מובא:

תנן התם: אין תורמין מן התלוש על המחובר, ואם תרם - אין תרומתו תרומה. בעא מיניה רב אסי מר' יוחנן: אמר פירות ערוגה זו תלושים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברים, פירות ערוגה זו תלושים יהיו תרומה על פירות ערוגה זו תלושים לכשיתלשו ונתלשו, מהו? אמר ליה כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי [לכן אפשר לתרום מן התלוש על מחובר העומד להיתלש]. איתביה: האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר, לאחר שתתגייר, לאחר שאשתחרר, לאחר שתשתחרר, לאחר שימות בעליך, לאחר שתמות אחותיך, לאחר שיחלוץ לך יבמיך - אינה מקודשת; בשלמא כולוהו לאו בידו, אלא גר הוי בידו! גר נמי לאו בידו, דאמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: גר צריך שלשה, מ"ט? משפט כתיב ביה כדון, מי יימר דמזדקקו ליה הני תלתא.

הגמ' מקשה על כללו של רבי יוחנן "כל שבידו...", מדוע "הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר/שתתגייר" - אינה מקודשת? והלא בידם להתגייר! ומתרתת הגמ' שר' יוחנן סבר שגר בעי ג', ולכן אין זה בידם. ומוכרח שהמקשן סבר שגר לא בעי ג', ולכן הוי בידו. ומיהו המקשן? רב אסי, שכן הוא זה שהציג ספיקו לפני ר' יוחנן בתחילת הסוגיא (ע"ש), וממילא הוא זה ש"איתביה" לאחר מכן. כלומר רב אסי סבר שגר לא בעי ג', ומכח זאת הקשה על ר' יוחנן. כעת מובן שרב אסי לשיטתו אומר ביבמות "מי לא טבלה לנידותה?" כי לדעתו אכן לא צריך ג'. אך ר' יוחנן יחלוק ויסבור שטבילה לנידותה לא מספיקה כיון שאינה בפני ג'.²

ונסיים בראיה מהירושלמי (קידושין פ"ג ה"ב), שהבאנו לעיל בדברי הריטב"א:

רבי חייא בר בא אזל לצור. אתא לגבי רבי יוחנן, א"ל מה מעשה בא לידך? אמר ליה גר שמל ולא טבל. אמר ליה ולמה לא פגעתה

ביה? אמר ליה רבי יהושע בן לוי ארפי ליה, יאות עבד דלא פגע ביה. מחלפא שיטתיה דרבי יהושע בן לוי - תמן רבי יעקב בר אבא רבי שמעון בר בא רבי יהושע בן לוי בשם רבי גמליאל ברבי, הוולד אינו לא כשר ולא פסול אלא מזוהם - והכא הוא אמר הכין! ... אלא ר' יהושע בן לוי כהדא דתני בר קפרא. דתני בר קפרא גר שמל ולא טבל הרי זה כשר. שאין גר שלא טבל לקירויו. וקשיא - עלת לו טומאה קלה מטומאה חמורה? אמר רבי יוסי בי ר' בון, כיון שזו חזו לשום קדושת ישראל עלת לו.

ר' חייא בר אבא מספר לר' יוחנן שבא לפניו מקרה של גר שמל ולא טבל (שבא על ישראלית), והקפיד עליו ר' יוחנן - למה לא פסלת (את הילד)? אמר לו ריב"ל להניח לו, שטוב עשה שלא פסלו. הגמ' מקשה - והלא אנו פוסקים שגם טבילה מעכבת, ולכן אינו גר, וריב"ל עצמו הרי סובר שגוי הבא על בת ישראל הולד מזוהם ופסול לכהונה, וא"כ למה לא לפסלו? ומתרתת הגמ' שסבר כבר קפרא שאין גר שלא טבל לקרויו, וממילא גר גמור הוא, ובנו כשר.

סיפור דומה מופיע אף בבבלי (יבמות מו ע"א; ע"ז נע ע"א):

ר' חייא בר אבא איקלע לגבלא, חזא בנות ישראל דמעברן מגרים שמלו ולא טבלו... ולא אמר להו ולא מידי. אתא לקמיה דר' יוחנן, א"ל: צא והכרז על בניהם שהם ממזרים... ר' יוחנן לטעמיה, דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: לעולם אין גר עד שימול ויטבול, וכיון דלא טביל - עובד כוכבים הוא, ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל - הולד ממזר.

מסיפור זה בבבלי ובירושלמי אנו רואים בצורה מפורשת שר' יוחנן לא סבר את סברת ריב"ל "מי לא טבל לקרויו", שהרי פסל את ילדי הגר, מפני שאביהם גוי. כיון שבכל מקרה ברור שהם חולקים, מסתבר שמחלוקתם היא האם גר בעי ג', שבכך פותרים את קושית הראשונים על ריב"ל. ובמיוחד לאור העובדה שר' חייא בר אבא בעל המעשה כאן, הוא המביא בשם ר' יוחנן שגר בעי ג' (ביבמות מו ע"ב), ולכן מסתבר שיש קשר בין המעשה להלכה.³

³ אמנם אפשר לבאר שנחלקו במה שסבר ריב"ל שטבילה לקרי עולה לשם גירות, וכפי שמבארים בירושלמי דעת ריב"ל. אך כאמור, אחרי שעמלו הראשונים ליישב הגמרות הסותרות, וראינו שבלאו הכי מדובר במחלוקת - מתיישב על הלב לבאר שנחלקו (גם) האם גיר בעי ג', כדי שלא יקשו דברי ריב"ל.

¹ אמנם - כפי שהעירני הרב פישר - לא כתוב שר' יוחנן חולק על הברייתא. אבל אחרי שמצאנו שזו הברייתא שהיתה בידם, ותיקנוה אליבא דר' יוחנן, מצאנו פתח לומר שיש מקום לגירסא המקורית בדעות החולקות על ר' יוחנן.

² כפי שהעירני הרב פישר, נראה שרב אסי קיבל את דברי רבי יוחנן. אך יתכן שרב אסי אמר 'מי לא טבלה לנידותה' לפני שקיבל מר' יוחנן.

מסמך

צמאה נפשי // מלאכי גוטמן

השיר התחבר ע"י ר' אברהם אבן עזרא, ושמו חתום בראשי הבתים. במקור, פיוט זה נכתב כרשות לתפילת "נשמת כל חי" בשמיני עצרת. ביום זה מתחילים להזכיר "מוריד הגשם", ולכן רמז כאן לדמיון בין הצמאון למים לצמאון לאלקים. על הפס' "צִמְאָה נַפְשִׁי לְאֱלֹקִים לְאֵל חַי" (תהילים מב, ג), פירש האבן עזרא: "המים ירוו האדם רגע ויחיה ותשוב נפשו אליו ולא כן הלחם, על כן דמה היכספו לבית השם כהיכספו הצמא על המים ובעבור כי חיי בני אדם תלויים במים". וכך בכל בית חתם במילה "חיי" המסמלת את החיים התלויים במים.

כתוב בפרשה: וַיִּתְּאֶר שָׂרָה אֶת בְּנֵי הָעַרְבִים אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק. שרה זיהתה את בנה של השפחה המתפארת על אשר ילדה לאברהם, מצחק על המשתה הנעשה ליצחק וטוען שהוא היורש האמיתי של אברהם. עד היום (!) אנו רואים איך בני ישמעאל ממשיכים לטעון שהם היורשים האמיתיים של אברהם וממילא של הארץ, וכנגדם אומר המשורר: "יָאֵה (ה) לְגִבְרַת אֲמַת (-שרה¹), כיון ששִׁפְחָה (-הגר) נֹאֲמָת, לֹא כִי בְנֵי הַיָּמָה (שהגיע יצוא), וּבְנֵי הַחַי" (ועי' עוד במאמר שפורסם בעלון לפרשת וירא בשנה שעברה - "גברת אמת, שפחה נואמת, ומי החמת").

¹ ע"פ זה נהגו יהודי מרוקו לשיר פיוט זה בשירת הבקשות של שבת חיי שרה.

"צמאה נפשי לאלקים לאל חי" (תהילים מב, ג), 'לבי ובשרי ירננו לאל חי'².

שבח לה' על גדולתו:

'אל אהד/חי בראני'³, ואמר: "חי אני" (אמר שאחיה / נשבע בלשון "חי אני"),
"כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג, כ).

ה' ברא הכל בחכמה, בעצה ובמזמה, מאד נעלמה מרוב עומקה, מעיני כל חי'⁴.

והוא רם על כל, ועל כל כבודו'⁵, כל פה יתנה / יחו (יזכיר) הודו ותפארתו של ה', ויאמר: ברוך אשר בידו, נפש כל חי" (איוב יב, י).

בחירת עם ישראל:

ה' הבדיל ניני תם (צאצאי יעקב הנקרא "איש תם"), בשביל חקים להורותם⁶ (ללמדם חוקים-), "אשר יעשה אותם, האדם וחי בהם" (ויקרא יח, ה).

שפלות האדם לעומת הבורא:

'מי זה יצטרק'⁷ לפני ה', הרי האדם נמשל ל"אבק דק" (ישעיה כט, ה), אמת מה שכתוב "...כי לא יצדק, לפניך כל חי" (תהילים קמג, ב).

וגם בלב של האדם, היצר' (ע"פ בראשית ח, כא) חשוב (נחשב), 'בדמות' חמת עכשוב'⁸ (כמו ארס חיה רעה הנקראת "עכשוב"), ואיככה ישוב, הבשר החי'⁹:
(ואיר יתרפא מנגעו וישבו בשרו כבראשונה להיות בשר חי).

ועונה המשורר: "הנסוגים מאחרי ה'" (צפניה א, ו) 'אם אבוי' (אם יאבו לשמוע. ע"פ ישעיה א, יט), 'ומדרבם שבו' (ישו בו מדרכם הרעה. ע"פ יונה ג, י), לפני מותם -

² נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי (תהילים פד, ג). ופירש האבן עזרא: "ונכספה - התאוה והכמעט כלתה מרוב התאוה... לבי - הוא השכל והדעת שהם בנשמה: ובשרי - הגוף. וה'שער' - הפה. פי שער בשר הגוף המרונן, עם שכל מחשבת (הכל) [הלב], הוא הפה שהוא פתח הבשר, על כן 'ירננו'".

³ הלוא אב אהד לכלנו הלוא אל אחד בראנו... (מלאכי ב, י). ומכאן נראה כגו' "אחד".

⁴ והחכמה מאין תבוא ואי זה מקום בינה: ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה (איוב כח, כ-כא). ואכן יש גו' קדומה "בעצה ובמזימה, ונעלמה מעיני כל חי".

⁵ רם על כל גוים ה' על השמים כבודו (תהילים קיג, ד).

⁶ והייתם לי קדשים פי קדוש אני ה' ואבדל אתכם מן העמים להיות לי: (ויקרא כ, כו). ולהבדיל בין הקדש ובין החל ובין הטמא ובין הטהור: ולהורות את בני ישראל את כל החקים אשר דבר ה' אליהם ביד משה (ויקרא י, י-יא).

⁷ מי יאמר זפיתי לבי טהרתי מחטאתי (משלי פרק כ, ט); מה אגוש פי זקפה וכי יצדק ילוד אשה (איוב טו, יד).

⁸ שילוב של הפסוקים: חמת למו כדמות חמת נחש כמו פתן חרש יאטם אגזו: (תהילים נח, ה); שנגנו לשונם כמו נחש, חמת עכשוב תחת שפתיהו סלה (שם קמ, ד). ופירש האבן עזרא: "עכשוב - שם חיה רעה נושכת" ויש שפירשו שהיא מין נחש.

⁹ או כי ישנו הבשר החי ונהפף ללבו ובא אל הכהן (ויקרא יג, טז).

"טרם ישכבו" (בראשית יט, ד), בקבר שהוא "בית מועד (מזומן) לכל חי" (איוב ל, כג).

הודאה לה' על טובותיו:

על הכל 'אהודך' אודה לך (ע"פ תהלים כח, ז), וכל פה תיחדך (ייחד אותך, יאמר שאתה אחד), וגו' אחרת: על כל חסדיך, תתחדש עדיך (תחדש את העדים שלך, כלומר את הטובות שיעידו על חסדך), שאתה "פותח את ידיך, ומשבוע לכל חי רצון" (תהילים קמה, טז).

בקשה על הגאולה:

זכור אהבת קדומים¹⁰ (את אהבתך לאבותינו הקדומים), ובזכותם הנייה נרדמים (-מתים), וקרוב הנימים¹¹, אשר בן ישי חי'¹² קרב את הימים שהמשיח מזרעו של דוד בן ישי יחיה).

ה' - ראה לגברת אמת (-שרה), כיון ששפחה (-הגר) נואמת, "לא כי בגף המת (שאינו לו המשך ותקוה), ובני החי" (המצליח וממשיך הדרך) (מלכים א' ג, כב).

סגירת מעגל עם הפתיחה - כל הגוף מרנן לה':

אקוד על אפי (על פני), ואפרוש לך כפי, עת (פי) אפתח פי, באמירת "נשמת כל חי".

ושתי גירסאות אחרות של הבית האחרון:

הלוא עם ישראל הם חלקך ונחלתך מראש (מקדם), לכן חלקך¹³ (יעקב - איש חלק) דמו דרוש, ושפוך אף וחמה¹⁴ על ראש, השעיר (עשיר - איש שעיר) החי'¹⁵ (כלומר על ראש מלכות אדום שהם מזרעו עשו והם חיים ומצליחים) [לגירסה זו חתם את השם "עזרא" עם ה' בסוף].

אולי עת באה, להשיב את עם ישראל שהוא נשוא חטאה (שה' נשא חטאו), אל ביתך (בית המקדש) "וראה עם ישראל, אתו וחי (וע"י כך יחיה וישבו כוחו אליו)" (במדבר כא, ח). וזה מעין הפתיחה - צמאה נפשי לאלקים לא-ל חי וסוף הפסוק "מתי אבוא ואראה פני אלקים"¹⁶.

¹⁰ זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתף אחרי במדבר בארץ לא זרועה (ירמיה ב, ב). זכר עדתך קניית קדם, גאלת שכט נחלתך הר ציון זה שכנת בו (תהילים עד, ב).

¹¹ דבר אליהם קרבו הימים ודבר כל תזון (יחזקאל יב, כג).

¹² כי כל הימים אשר בו ישי חי על האדמה לא תפון אמה ומלכותך... (שמואל א' כ, לא).

¹³ יש שניקדו "חלק" וזו ודאי טעות. אגב יש לציין שפעמים רבות הניקוד בספרים אינו נכון ומשבש את כל ההבנה ויש לשים לב לזה.

¹⁴ שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך... (ירמיהו י, כה) וכע"ז בתהלים עט, ו-ז.

¹⁵ וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתנדף עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם...

¹⁶ בסוף הפיוט יש מספר גרסאות שונות והבאנו רק את הגרסאות העקריות.

תשובות לפרשת לך-לך:

- א. יהושע שולח את האורב במלחמת העי לשרוף את העי כאשר אנשיה יצאו להלחם, ועליהם נאמר "וישבו בין בית אל ובין העי, מים לעי".
- ב. חמש פרשות אחרי שמסופר על לוט ואברהם בפרשת לך-לך שנפרדו בעקבות מקניהם, כתוב בלשון מאד דומה על יעקב ועשיו שנפרדו בעקבות מקניהם.
- ג. "ישפוט ה' ביני ובינך": היו כמה שהתבלבלו, וחשבו שהתשובה היא שכך אמר יפתח למלך עמון, אך שם נאמר: "ישפוט ה' השופט היום בין בני ישראל ובין בני עמון". התשובה הנכונה היא, שכך אמר דוד לשאול, לארח שקרע את כנף מעילו, באחד הגאומים המרשימים של דוד: "ישפוט ה' ביני ובינך, ונקמני ה' ממך, וידי לא תהיה בך" (שמואל א כד, יב).
- ד. **מלכי מצרים:** שישק (מלכים א יא, מ). סוא (מלכים ב יז, ד). פרעה נכה (מלכים ב כג, כט). פרעה חפרע (ירמיה מד, ל).
- ה. יעקב הוא שקיבל ברכה דומה לאברהם - "ומלכים מחלצייך יצאו" (בראשית לד, יא).

שאלות לפרשת וירא:

- א. על אנשי סדום נאמר: "ואנשי העיר... נסבו על הבית". על אנשי איזו עיר נאמר במקום אחר בלשון דומה "והנה אנשי העיר... נסבו את הבית"?
- ב. על המלאכים שבאו להציל את לוט נאמר: "וזאת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנוורים". מי התפלל ואמר "הך נא את הגוי זה בסנוורים"?
- ג. כאשר אבימלך מגלה שאברהם שיקר לו בנוגע לשרה, הוא כועס ואומר לו: "...ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה". מי אמר למי: "מה עשה לך... כי הבאת עליו חטאה גדולה"?

קושיות והערות בבבא בתרא // המערכת

- א. במעשה דרוניא ורבינא (ה ע"א), מסופר שרוניא 'רמא ביה קלא' באריסו של רבינא. ופירש"י: "רמא ביה קלא - גער בו...". וקצת תמוה מדוע הוצרך רש"י ללמדנו ביאור מילים פשוטות אלו. ונראה לכאורה שבא לאפוקי מפירוש אחר. שהרי מצאנו בכמה מקומות בש"ס (פסחים סב כ"ב, ועוד) שמסופר 'שקל קלא פתק/שדא (השליך) ביה', ושם 'קלא' היינו רגב עפר. לכן רש"י כאן בא ללמדנו שאין לפרש 'רמא ביה קלא' - השליך עליו עפר, אלא הפירוש הוא שגער בו. ומעתה נשאלת השאלה - מניין לרש"י שאין לפרש כפירוש האחר, וכן מדוע חשוב לרש"י להדגיש זאת?
- ב. בסוגיית הצדקה (ט ע"א-ע"ב) אומר רבא שחכם המכונה 'עולא משגש ארחתיה דאימיה' אמר לו מימרא בשם רבי אלעזר על השוואת הצדקה לשריון. לאחר מכן הגמ' מבארת מדוע נקרא רב ששת (לרש"י, ולר"ח המובא בתוס' היינו רב אחדבוי) בכינוי הנ"ל, בעקבות מעשה שהיה. ויש לתמוה, שהרי אינספור פעמים הוזכר רב ששת בש"ס, והובאו מימרות בשמו (וגם לפירוש שהוא רב אחדבוי, כעשרים פעמים הוזכר בש"ס ע"פ פרוייקט השו"ת), ומדוע דוקא כאן כינו אותו בכינוי זה?
- ג. הגמ' (טו ע"א) מביאה את דעתו של רבי לוי בר לחמא, שאיוב בימי משה היה, וראיתו מדברי איוב "מי יתן אפוא ויכתבון מלי", וכן משה אמר "ובמה ייודע אפוא". והקשתה הגמ': "ואימא: בימי יצחק, דכתיב: מי אפוא הוא הצד ציד! ואימא: בימי יעקב: דכתיב: אם כן אפוא זאת עשו! ואימא: בימי יוסף, דכתיב: איפה הם רועים!". והנה, שתי הקושיות הראשונות מובנות, אך השלישית לא מובנת כלל, שהרי ביוסף נאמר 'איפה' בה"א, במובן של חיפוש מקום, ואין לזה שום קשר ל'אפוא' באל"ף, שמשמעותו מעין מילת קישור כמו 'אם כן'!
- ד. בשילהי הפרק (טז ע"ב) הגמ' מספרת על בנות איוב, שאחת מהן נקראה 'קרן הפוך', והגמ' מעלה אפשרות שהיתה כעין 'קרנא דקרב'. ופירש"י: "קרנא דקרב - מין חיה וקרניה משחירין כמו צבע". ויש להעיר, שהרי בגמ' בשבת (כה ע"ב) מבואר שלחיה הנקראת קרב אין אלא קרן אחת, ומלשון רש"י "קרניה משחירין", משמע שיש לה שתי קרניים!
- ה. בפרק שני (כא ע"א-ע"ב) מסופר על יואב שהרג רק את הזכרים באדום, והתברר שלמד בילדותו את הפסוק "תמחה את זכר עמלק" כאילו כתוב "זָכַר עמלק". ותימה גדולה היא לומר שיואב שהיה ת"ח (כדמוכח כמה מקומות בש"ס), ואף שמע בקריאת התורה פעמיים בשנה את פרשת זכור, ומעולם לא שם לבו היאך הניקוד הנכון בפסוק!

”...מוכרחים אנו לדאות שגם בזה המקצוע יהיה לנו משלנו.
ולא תהיה עוד ברית כרותה שכל בעל כשרון ספרותי, וכל משורר מפורסם,
מוכרח הוא להיות כופר ופושע-ישראל למפרע.
את מגדל תרמית זה אנו חייבים להרוס...”

שלא עשני עכו"ם / אינו גוי

ודאי על הצנזור שמעתם,
אם עד פה כבר הגעתם,
אך אולי לב עוד לא שמתם,
שהושפעתם גם אתם!

פתאום כל גוי אשר נברא,
נהיה עובד עבודה זרה,
ומילה מוזרה כבר בשגרה,
בראשי תיבות אותה נקרא.

העובד והנעבד כבר בד בבד,
ההבדל בין יחיד לרבים נאבד,
ואין כבר שום זיהוי לבד,
וכל זאת ועוד - הצנזור עבד.

האיסור הוא לעכו"ם אמירה,
או ל"אינו יהודי" במשנה ברורה,
הכותי יבלבל ויקלקל השורה,
ועמלקי וכנעני בעיקר בגמרא.

”שלא עשני עובד כוכבים”,
חשבו שאומרים וכן כותבים,
וכבר דחו בספרים עבים,
כי אינו מבדילנו מרבים.

ויש להוסיף כי אותה עבודה,
לא ממש קיימת - זו עובדה,
את אותה מילה הצנזור בדה,
כיון שאמונה זו די נכחדה.

וכשבאו להחזיר עטרה ליושנה,
התנגדו לכך בטענה משונה,
רגילים ללשון בה הכל השתנה,
וכל המשנה ידו על התחנתנה.

עד מתי בלעגי שפה נדבר,
ואת כל שפתינו נשבר,
מתי נתחיל חילים לגבר,
לדבר כמעייין המתגבר?!

בְּצִבּוֹר / בניצי סופר

בְּכָר אֲלֵפִים לְנִים וְעוֹד פֶּה, פֶּה חֶפֶה,
בְּפִתַח גֹּן עֵדֶן עַל יַד הַפְּרוּבִים.
זְכָרוֹנֵי הַרְאִשׁוֹן, לְעֵת דִּדְדוּגִים, וְאָדָם מְדוּבָא,
עוֹמֵד הוּא בְּחוּץ וּפְנֵיו עֲצוּבִים.
בְּכַתְנָתוֹ מְגֻלָּה, בְּגוֹ פְּפוּף, וּבְבִיט לְאַחוֹר
בְּשָׂרָהּ אוֹתֵי, זְכוּרָנִי, מְשׁוּם מָה
מְבִט מְעֻרְפֵל וְחִיּוֹ נוֹגֵה בְּתוֹךְ כָּל הַשְּׁחוֹר,
נִדְמָה הִיא לְפִצָּא בִּי מְעַט נִחְמָה.

וּבְבִקְרוֹ, עַת לְשִׁבֵת הַבּוֹרָא וְיִנְפֹשׁ.
בְּנָה הוּא מְזַבֵּחַ וְעֵינָיו זוֹלְגוֹת דְּפָעָה.
וְשׁוֹר עָלָיו הַעֲלָה, בְּאוֹתוֹ הַסּוֹפֵ"שׁ,
שׁוֹר מְסַד קָרוֹ, קָרוֹ וְשׁוּעָה.

לְאוֹתָהּ נִחְמָה הַתְּלוּיָה בִּי,
מְאֵז אֲנִי מֵאֵן מְחִיתִין, בּוֹסֵס פְּפִי.
כָּל אֵימַת לְיִיאִישׁ מְתַגַּב לְלִבִּי,
בֵּית הַפֶּה הַשׁוֹב מְנָה בְּאִפִּי.

וּמִי הֵם לְשׁוֹן אֱלֹהִים, הוֹלְכִים בֵּין הַרִים,
וְעוֹלִים בְּעִלְמָה הַהָר הַקָּדוֹה,
דִּיּוֹקְנֵם בְּאָדָם, אִם פְּנִיָהּם מְאִירִים,
מְבִישִׁים נִחְמָם, בְּגוֹ זְקוּוֹף בְּנָה.
אֵב וּבִדּוֹ מְאֻכְלֵת, וְאֵשׁ לְבָנָה,
וּבְנֹה, עַל גְּבוֹ גְזִירֵי עֲצִים סְדוּרִים,
וְכָאֵן הַבֵּן שׁוֹאֵל, מָה נִשְׁפָּנָה,
וְהָאֵב עוֹנֵה תְרִישִׁית, פְּנֵיו מְהַרְהָרִים.

נְעָצָר הַבֵּן עַל מְקוּלוֹ, לְרַגַע נִדְהָם,
וְשׁוֹב מְשִׁישִׁיכִים לְנִיָהּם וְיַחְדָּיו.

וְהִנֵּה הִגִּיעוּ לְרֵאשִׁי הַהָר,
אֲנִי עוֹשֶׂה עֲצָמִי כְּלֵא רוּאָה,
מְזַבֵּחַ בּוֹנֵה הָאֵב, וְהוּא גְּמָה,
עָלָיו מְסַדֵּד הַגְזִירִים, וְלִבּוֹ גּוֹאֵה,
וּבְנֹה לְצִדּוֹ, מְחִישֵׂא... מְשִׁתָּא...

אִם לֹא יִאָּפוֹן, הָאֵב הַגְּדוֹל,
אֵת בְּנֵי עוֹמֵד בְּגַבְלִי,
יְדִיו אֵל בְּגָלְיוֹ מְאֻחְרָיו,
וְצִאָרוֹ מְשׁוּם לְפָנָיו,
וְדוֹ כְּכֵר אוֹחֲזֵת בְּשִׁפּוֹן,
וְשִׁנִּיָהּם בְּכִי תִּגְרִירִים,
וּכְבֵּר הַתְּחִיל לְבָרַךְ אֶת הַשָּׁמַיִם...

קוֹל אֲדִיר מְעֻרָם,
הַרְעִיד אֶת כָּל הַהָר פְּעֻמָּים...

וְנִרְתַע הָאֵב לְאַחוֹרָיו,
וְהִתִּיר הַבֵּן מְבִבְלָיו,
וְנִפְּאָ אֶת עֵינָיו,
וּפְגַשׁ אֶת עֵינָיו...

וְאֲנִי אֶת נִפְשִׁי לֹא אֲדַע,
כְּצִוִּי לְעֵלוֹת עַל מְזַבֵּחַ,
אִם תִּרְדַּ מְעֻרָה לְעֵלֵת חֲדָה,
מְנַשֶּׂה לְבָרִתְּ מְעֻנָה, אֲלֵיו,
מְצַבֵּב בְּזִכְרוֹנִי, בְּזִכְרוֹנִי...
וְהָאֵב, דִּיּוֹקְנֵוֹ בְּאָדָם, נְגִדֵי מְחִיָּה,
בְּתִכְנֵהּ מְחִיר סְפִיקוֹתֵי.
הֵן זֹג קְרִנָּם לָהּ, וְחֵדָּי -
עַל מְזַבֵּחַ מָה תִּפְעֵלָה...

וְאוֹתֵי הוּא עֲקֵד,
צִנְאָרֵי מְשִׁשׁ לְאַחוֹר,
וְנִדּוֹ לְשַׁלַּח אֵל מְאֻכְלֵת,
וְיוֹתֵר לֹא אוֹכֵל עוֹד לְזִכְרוֹ.

תְּפִלַּת הַגִּשְׁם / יעקב אליאס

אֲנָא הַעֲתֵר, לְקוֹרְאִים מֵהַמִּיצֵר,
וְהוֹרֵד מָטָר, אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ מִיֶּצֵר,
וְשִׁפֵּעַ זֶה, אֵל נָא יִקְצֹר,
כִּי מֵאֲתָנּוּ זֶה נִבְצֹר.

הוֹרֵד נָא לָנוּ מָטָר,
בְּכָל אֶתֶר וְאֶתֶר,
וְלִתְפִלָּה זֹאת תַּעֲתֵר,
כִּי אֵין זֶה דְּכָר זוֹטֵר.

אֲנָא, לְתַפְלָתְנוּ הַעֲתֵר,
וּנְשָׁמִים לָנוּ הַמָּטָר,
כִּי אֲתָה, אֶת הַעוֹלָם נוֹטֵר,
מֵאֲתָנּוּ אֵל נָא תִסְתַּמֵּר.

אֲנָא שְׁמַע אֶת הַתְּפִלָּה,
הַבְּאֵה מֵאֵת הַקֶּהֱלָה,
יִה"ר שֶׁתְּפִלָּתְנוּ תְּהִי כְּעוֹלָה,
בְּזָכוֹת אֲבֹרָהּם שְׂאֵת פְּנִיָהּ חֲלָה.

אֲנָא אֵל נִשְׁגָּב וְעֵלְיוֹן,
הַנִּעְלָם מֵעֵין וּמְכַל רַעְיוֹן,
קַבֵּל נָא תְּפִלַּת הָאֲבִיוֹן,
יִהִיו לְרִצּוֹן, הַדְּבֹר וְהַהֲגִיוֹן.

